

Anna Niewiadomska

Uniwersytet Zielonogórski

WPLYW MIGRACJI ZAGRANICZNYCH SIŁY ROBOCZEJ NA POLSKI RYNEK PRACY

Streszczenie: Głównym celem badania była identyfikacja aktualnych tendencji migracyjnych obserwowanych w Polsce oraz analiza wpływu migracji na polski rynek pracy. Pierwsza część artykułu przybliży przesłanki migracji zagranicznych oraz skalę tego zjawiska po 1 maja 2004 r. Międzynarodowe migracje mogą przynieść znaczne korzyści migrantom, ich krajom pochodzenia, a także krajom, do których migrują. W artykule przedstawiono niektóre z nich. Obok korzyści scharakteryzowano również koszty, jakie towarzyszą zwiększonej mobilności Polaków.

Słowa kluczowe: migracje międzynarodowe, rynek pracy, korzyści i koszty.

1. Wstęp

Zjawisko migracji, polegające na trwałym lub czasowym opuszczeniu miejsca stałego pobytu i przemieszczeniu w inne miejsce, jest na stałe wpisane w historię Polski. Jednak na przestrzeni ostatnich kilku dekad zmianie uległa skala tego zjawiska, jego formy i kierunki, a równocześnie wzrosło jego znaczenie z racji towarzyszących mu konsekwencji ekonomiczno-społecznych. Migracja siły roboczej jest związana z postępującą globalizacją, wyrażającą się zintensyfikowaniem przepływów w obrocie towarowym, kapitałowym. Rozszerzenie Unii Europejskiej z 1 maja 2004 r. w opinii ekonomistów można uznać za proces porównywalny z globalizacją z uwagi na liberalizację przepływu czynników produkcji, przekładającą się na nasilenie więzi ekonomicznych pomiędzy państwami członkowskimi. Migracja jest zjawiskiem wieloaspektowym, mającym źródło w uwarunkowaniach ekonomicznych, politycznych, społecznych oraz rodzinnych. Nie ulega jednak wątpliwości, że jest nieodłącznym elementem zglobalizowanej gospodarki. Członkostwo Polski w UE oraz uzyskanie możliwości swobodnego przemieszczania się osób i podejmowania pracy w innych krajach wspólnoty stworzyły nową jakościowo sytuację w procesach migracyjnych. Z jednej strony, nasilił się proces emigracji zarobkowej, potwierdzając pozycję Polski jako kraju emigracji netto; z drugiej zaś, wzrosła atrakcyjność Polski jako potencjalnego docelowego kraju imigracji dla obywateli z krajów byłego Związku Radzieckiego. Celem niniejszego opracowania jest prezentacja skali

migracji po wejściu Polski do UE, głównych jej przyczyn oraz konsekwencji dla gospodarki i rynku pracy.

2. Istota i przesłanki zjawiska migracji zagranicznych

Wyjaśniając istotę zjawiska migracji, należy pamiętać o tym, że jest ono w pewnym zakresie udziałem każdego państwa, gdyż mobilność przestrzenna jest właściwością ludzką. Stąd też migracja siły roboczej jest przedmiotem rozważań wielu dyscyplin naukowych, znajdując swoje odzwierciedlenie w mnogości definicji, które ujmują to zagadnienie w zależności od punktu widzenia. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż wspólnym dla nich elementem jest traktowanie migracji jako podkategorii mobilności przestrzennej, różnice natomiast pojawiają się w podejściu do takich kwestii, jak: zmiana miejsca zamieszkania, zmiana społeczności czy otoczenia społecznego, przemieszczenie z jednej kultury czy subkultury do innej, czas trwania ruchu, dystans, zerwanie lub podtrzymywanie więzów z miejscem pochodzenia¹.

Jak podkreśla J.J. Mangalam, migracja jest zjawiskiem społecznym oznaczającym względnie stałe przeniesienie osób z jednego miejsca geograficznego do innego, poprzedzone procesem podejmowania decyzji opartych na zhierarchizowanym systemie wartości². Wyjaśniając istotę migracji, zwraca się również uwagę na zmianę miejsca zamieszkania. Innymi słowy: migracje ludności obejmują całokształt przesunięć prowadzących do stałej lub okresowej zmiany miejsca zamieszkania osób. Jest to proces przebiegający w dwóch różnych kierunkach: emigracja oznacza opuszczenie kraju ojczystego, imigracja natomiast przybycie na obszar objęty jurysdykcją innego państwa. Zjawisko migracji może być zatem rozpatrywane zarówno z punktu widzenia kraju pochodzenia czy kraju przyjmującego, jak również obu krajów łącznie. W przypadku przemieszczania ludności związanych ze zmianą kraju zamieszkania mówi się o migracjach zagranicznych³.

Migracje kształtują się pod wpływem różnych czynników, w konsekwencji więc istotę tego zjawiska tłumaczą różne teorie z zakresu nauk ekonomicznych, socjologicznych, politologicznych oraz historycznych. Nie ma wśród nich jednej, która

---

¹ Hoffman-Novotny H.J., *A sociological approach toward a general theory of migration*, [w:] M.M. Kritz, Ch.B. Keely, S.M. Tomasi (red.), *Global Trends in Migration. Theory and Research on International Population Movements*, The Center of Migration Studies, New York 1981.

² J.J. Mangalam, *Some Guidelines Toward a Theory of Migration*, *Secondo Word Congress of Rural Sociology* 1968, cyt. za: T. Korbutowicz, M. Misińska, *Podstawowe problemy migracji siły roboczej do krajów Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1987, t. XXII, s. 5.

³ Zgodnie z prawem obowiązującym w Unii Europejskiej, definiując migrację, uwzględnia się zamierzony okres zamieszkania w innym kraju, wynoszący co najmniej 12 miesięcy. W konsekwencji imigracja oznacza przybycie do kraju osoby będącej uprzednio rezydentem innego kraju z zamiarem przebywania przez okres co najmniej 12 miesięcy. Emigracja zaś to opuszczenie kraju przez jego rezydenta z zamiarem przebywania za granicą przez okres co najmniej 12 miesięcy. Rezydentem kraju jest osoba, która przebywa lub zamierza przebywać w danym kraju przez co najmniej 12 miesięcy.

w sposób wyczerpujący wyjaśniłaby proces migracji. Teorie ekonomiczne rozpatrują migrację jako zjawisko będące konsekwencją istnienia zróżnicowanych płac powodujących, że siła robocza przepływa z krajów o niższych wynagrodzeniach do krajów wyżej opłacających pracę. Istniejące różnice w wysokości płac są pochodną efektywności gospodarowania. Wyższe wynagrodzenia występują wraz z mniejszymi zróżnicowaniami w kraju przyjmującym i są związane z wyższą efektywnością gospodarowania, podczas gdy w kraju wysyłającym występują przeciętnie niższe płace. Zakładając, że mobilność przestrzenna jest całkowicie swobodna, jej efekty są pozytywne, prowadzi bowiem do stopniowej równowagi korzyści. W konsekwencji odpływu pracowników w kraju wysyłającym zmniejsza się bezrobocie oraz rosną płace. Ponadto transfer dochodów migrantów oraz zwiększone kwalifikacje powracających pracowników stanowią dodatkowe czynniki wzrostu gospodarczego. Natomiast w kraju przyjmującym zwiększa się podaż pracy, która ogranicza dalszy wzrost płac i zwiększa możliwości kreacji kapitału⁴. Migracja jest zatem w tym ujęciu postrzegana jako zjawisko będące skutkiem braku równowagi w sferze ekonomicznej i może być wyrazem dążenia do wyrównywania różnic/napięć ekonomicznych. Jednakże korzyści obu stron nie są symetryczne. Kraj wysyłający może odnieść korzyści dzięki transferom dochodów od osób migrujących oraz wykorzystując doświadczenie i kwalifikacje tych, którzy powracają. Jednakże skala powrotów może być znacznie mniejsza i w konsekwencji kraj traci szansę na przyspieszenie rozwoju dzięki *human capital*, jednocześnie ponosząc koszty kształcenia. Natomiast kraj przyjmujący dzięki napływowi wykształconej siły roboczej ma możliwość uzupełnienia deficytów podaży pracy intelektualnej, nie ponosząc kosztów jej wykształcenia⁵.

Wyjaśnienie procesów migracyjnych odbywa się również na gruncie teorii socjologicznych uwzględniających fakt, iż decyzje migracyjne opierają się na sieciach kontaktów migracyjnych (*migration networks*). Ich istnienie przekłada się na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa jednostki decydującej się na migrację (dostęp do informacji) oraz korzyści materialne (wsparcie finansowe, zakwaterowanie)⁶. Dominacja ekonomicznego motywu mobilności przestrzennej nie wyklucza wpływu innych, w tym uwarunkowań politycznych. Jak wynika z teorii systemu światowego, w którym akcentuje się zróżnicowanie krajów pod względem poziomu rozwoju (centra, półperyferie i peryferie) oraz rozkładu stabilizacji politycznej, zarówno we-

---

⁴ S. Golinowska, *Teorie migracji a debata o swobodzie przepływu pracowników w rozszerzonej Unii Europejskiej*, „Problemy polityki społecznej. Studia i dyskusje” 2001, nr 3.

⁵ Wśród teorii ekonomicznych tłumaczących przesłanki migracji znajduje się m.in. teoria kapitału społecznego, zwracająca uwagę na znaczenie wykształcenia w wyjaśnianiu procesu migracyjnego; teorie rozwoju społecznego opierające się na założeniu istnienia nierównego układu między regionami i krajami; teoria dualnego rynku pracy w odniesieniu do migracji, analizująca sytuację w krajach przyjmujących, zwłaszcza wielkość popytu na pracę cudzoziemców na określonych rynkach pracy.

⁶ D.S. Massey et al., *Word in Motion. Understanding International Migration at the End of the Millenium*, Clarendon Press, Cambridge 1998.

wnątrz tych krajów, jak i między nimi, niestabilność polityczna jest równie silnym czynnikiem skłaniającym do migracji zagranicznych, jak nierówności dobrobytu.

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż kraje przyjmujące – realizując odpowiednią politykę imigracyjną – osiągają również wymierne korzyści ekonomiczne w postaci zapewnienia sobie podaży pracy, bez której miałyby problemy z zaspokojeniem popytu na pracę. Teoria ta, w opinii Douglasa Massey'a, najlepiej opisuje zjawisko masowej migracji z krajów słabiej rozwiniętych. Jednakże podkreśla on, że jedynie interdyscyplinarna i kompleksowa analiza różnorodnych uwarunkowań daje szansę na zrozumienie istoty mobilności siły roboczej⁷.

Spśród wielu teorii tłumaczących istotę mobilności międzynarodowej na uwagę zasługuje *push-pull factor theory*, opierająca się na założeniu, iż w każdym kraju istnieje grupa czynników skłaniających do migracji. W najprostszym ujęciu migracje zagraniczne są napędzane czynnikami „wypychającymi” z kraju pochodzenia oraz czynnikami „przyciągającymi” w kraju przyjmującym (zob. tab. 1).

Tabela 1. Motywy migracji

Motywy migracji	Czynniki „wypychające” (<i>push</i>)	Czynniki „przyciągające” (<i>pull</i>)
Ekonomiczne i demograficzne	Ubóstwo Bezrobocie Niskie płace Wysoki przyrost naturalny Brak podstawowej opieki medycznej Braki w systemie edukacji	Perspektywy wyższych zarobków i poprawy standardu życia Rozwój osobisty i zawodowy
Polityczne	Konflikty Niebezpieczeństwo Przemoc Korupcja Łamanie praw człowieka	Poczucie bezpieczeństwa Wolność polityczna
Spoleczne i kulturowe	Dyskryminacja wynikająca ze względów etnicznych, religijnych	Łączenie rodzin Migracja do krajów przodków Brak zjawiska dyskryminacji

Źródło: *Migration and Remittances. Easter Europe and the former Soviet Union*, Bank Światowy, Washington 2006.

Warto jednak dodać, że symulacje wpływu poszczególnych czynników na wielkość migracji prowadzą do wniosku, że poprawa sytuacji ekonomicznej w kraju pochodzenia (w tym jakości życia obywateli) lub zmniejszenie dysproporcji w postrzeganiu przez emigranta (lub potencjalnego emigranta) swojej sytuacji dochodowej za granicą w porównaniu z tą po powrocie do kraju (lub gdyby nie wyjeżdżał), redukuje

⁷ A. Górny, P. Kaczmarczyk, *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*, Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, „Prace Migracyjne” nr 49, Warszawa 2003, s. 79-80.

skalę migracji⁸. Według badaczy zjawiska migracji, różnice dochodów i standardów życia między Polską a innymi krajami europejskimi mają decydujące znaczenie przy podejmowaniu decyzji o emigracji zarobkowej. W opinii M. Kabaja, nie podważając złożoności uwarunkowań mobilności przestrzennej osób, w przypadku Polski mamy do czynienia z niewystarczającą liczbą miejsc pracy bądź pracą nisko opłacaną, niepozwalającą na godziwe życie. Na polskim rynku pracy zaczyna się upowszechniać zjawisko *poor jobs*, które oferują urzędy pracy⁹.

Niemożność znalezienia satysfakcjonującej pracy jest z pewnością jednym z istotniejszych czynników skłaniających do migracji. Ponadto realizacja w praktyce zasady swobodnego przemieszczania się i możliwość podejmowania pracy w krajach członkowskich Unii Europejskiej sprzyja mobilności przestrzennej. Niezwykle nasiloną dynamiką tego procesu po 1 maja 2004 r. wynika również z coraz większej roli sieci powiązań społecznych, możliwych dzięki szybkości i łatwości w przepływie informacji pomiędzy migrantami a pozostawionymi w kraju członkami rodzin, znajomymi. W efekcie łatwiejszy jest wyjazd i dołączenie do tych, którzy już wyjechali. Jest to swego rodzaju migracyjny kapitał społeczny, polegający na wykorzystaniu sieci migracyjnych nie tylko w fazie podjęcia decyzji o migracji, ale i w sposobie funkcjonowania migranta w społeczności. Społeczny kapitał migracyjny może oznaczać możliwość korzystania z rzeczywistych lub potencjalnych zasobów osób „bogaty” w doświadczenie migracyjne, z którymi łączą potencjalnego migranta więzy pokrewieństwa lub przyjaźni¹⁰. Najnowsze teorie ekonomiczne zwracają również uwagę na fakt, iż decyzje w sprawie migracji dla dywersyfikacji ryzyka lub pozyskiwania środków finansowych podejmowane są często na poziomie rodziny. Podsumowując, należy podkreślić, że podjęcie decyzji przez osoby rozważające możliwość wyjazdu za granicę, a także przekonanie o zasadności powrotu z emigracji wiąże się z ich percepcją obecnego stanu gospodarki, ale również perspektyw rozwoju kraju pochodzenia oraz jakości życia. Wyjazdy warunkowane są także oceną sfery politycznej oraz efektów reform ekonomicznych i społecznych¹¹.

---

⁸ *Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa 2007, s. 7.

⁹ Według rozeznania kierowników urzędów pracy ponad 85% to oferty pracy na okres 1, 2 lub 3 miesięcy. Tworzy się tym samym podklasa pracujących w Polsce, tzw. *poor working*, nie mających praw. Por. *Migracja zarobkowa z Polski do krajów Unii Europejskiej – wyzwania dla państwa*, Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą pod patronatem Marszałka Senatu Bogdana Borusewicza, Kancelaria Senatu, Warszawa 2007.

¹⁰ A. Górny, D. Stola, *Akumulacja i wykorzystanie migracyjnego kapitału społecznego*, [w:] E. Jaźwińska, M. Okólski (red.), *Ludzie na huśtawce: migracje między peryferiami Polski i Zachodu*, Wydawnictwo „Scholar”, Warszawa 2001, s. 166.

¹¹ *Wpływ emigracji zarobkowej...*, s. 7.

3. Skala migracji zagranicznych po 1 maja 2004 r.

Jedną z cech charakterystycznych współczesnych migracji jest ich masowość oraz internacjonalizacja samego procesu¹². Precyzyjne oszacowanie rozmiarów migracji jest niemożliwe. Wynika to m.in. z istotnych rozbieżności między migracją rejestrowaną i rzeczywistą. Ponadto krajowe urzędy statystyczne i resorty odpowiedzialne za politykę migracyjną posługują się często odmienną metodologią. Niejednolity sposób badania zjawiska migracji i problemy metodologiczne sprawiają, że oficjalne dane są często nieporównywalne i odnoszą się do różnych przedziałów czasowych. W konsekwencji przydatność oficjalnych statystyk rządowych dla porównań międzynarodowych jest ograniczona. Przy szacunkach emigracji w Polsce wykorzystuje się kilka podstawowych źródeł informacji¹³. Ich uzupełnienie stanowią dane administracyjne, rejestry i statystyki krajów, do których wyjeżdża najwięcej Polaków¹⁴. W ocenie ekspertów zajmujących się problematyką migracji, należy z ostrożnością podchodzić do wszelkich danych obrazujących skalę zjawiska migracji. Marek Okólski stwierdza wręcz, że nie posiadamy odpowiedniej wiedzy o tym, ile osób opuszcza Polskę, a ile do niej przyjeżdża¹⁵. Niemniej jednak dostępne – choć może niepełne – dane pokazują, że po 1 maja 2004 r. zwiększyła się skala migracji zagranicznych z Polski (zob. tab. 2).

Szacunki emigracji opracowane przez GUS przedstawiają liczbę emigrantów z Polski przebywających czasowo za granicą w latach 2004-2009 (według stanów na koniec każdego roku). Dodatkowym utrudnieniem przy szacowaniu danych dla poszczególnych krajów jest fakt, że wiele osób po opuszczeniu Polski zmienia kraj pobytu, wyjeżdżając np. z Wielkiej Brytanii do Norwegii lub innego kraju – bardziej atrakcyjnego pod względem oferowanych wynagrodzeń czy szerszego dostępu do świadczeń społecznych¹⁶.

---

¹² Masowe migracje w Europie przybrały na sile wraz ze zmianami gospodarczymi, politycznymi i demograficznymi. Z drugiej strony, można mówić o ich internacjonalizacji przejawiającej się tym, że migracje stają się przedmiotem różnego rodzaju aktów, decyzji i regulacji w skali ponadnarodowej. Problemem tym zajmują się ONZ, Unia Europejska oraz organizacje międzynarodowe.

¹³ Zalicza się do nich: badania BAEL, badania ludności nieobecnej w związku z wyjazdem na pobyt czasowy za granicę przeprowadzane przez GUS, Europejskie Badanie warunków Życia Ludności (UE-SILC), dane Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej dotyczące podejmowania pracy przez Polaków w poszczególnych krajach.

¹⁴ Wśród nich znajdują się: statystyki prowadzone przez urzędy statystyczne innych krajów, dane o liczbie zarejestrowanych w Worker Registration Scheme w Wielkiej Brytanii, informacje o liczbie wydanych numerów PPS (Personal Public Service Number) w Irlandii. Por. *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2009*, Departament Badań Demograficznych GUS, Warszawa 2010.

¹⁵ M. Okólski, *Najnowsze migracje z Polski – mity i fakty*, [w:] *Migracja zarobkowa z Polski do krajów Unii Europejskiej...*, s. 22.

¹⁶ *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji...*

Tabela 2. Emigracja na pobyt czasowy w latach 2002, 2004-2009 (stan na koniec roku)^a

Kraj przebywania	Liczba emigrantów w tys.						
	NSP 2002 ^b	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ogółem	786	1000	1450	1950	2270	2210	1870
Europa, w tym:	461	770	1200	1610	1925	1887	1635
Unia Europejska^c (27 krajów), w tym:	451	750	1170	1550	1860	1820	1570
Austria	11	15	25	34	39	40	38
Belgia	14	13	21	28	31	33	34
Cypr	.	.	.	.	4	4	3
Dania	.	.	.	.	17	19	20
Finlandia	0,3	0,4	0,7	3	4	4	3
Francja	21	30	44	49	55	56	47
Grecja	10	13	17	20	20	20	16
Hiszpania	14	26	37	44	80	83	84
Irlandia	2	15	76	120	200	180	140
Niderlandy	10	23	43	55	98	108	84
Niemcy	294	385	430	450	490	490	415
Portugalia	0,3	0,5	0,6	1	1	1	1
Republika Czeska	.	.	.	.	8	10	9
Szwecja	6	11	17	25	27	29	31
Wielka Brytania	24	150	340	580	690	650	555
Włochy	39	59	70	85	87	88	85
Kraje spoza UE, w tym:	10	20	30	60	65	67	65
Norwegia	.	.	.	.	36	38	45

a – dane dotyczą liczby osób przebywających za granicą czasowo: dla lat 2002-2006 – powyżej 2 miesięcy, dla lat 2007-2009 – powyżej 3 miesięcy; b – po oszacowaniu liczby emigrantów o niestabilnym kraju czasowego pobytu liczba emigrantów przebywających w krajach Europy wynosi 547 tys., w krajach UE – 535 tys.; c – do 2006 r. 25 krajów

Źródło: dane GUS.

Niemniej jednak dyskusji nie podlega fakt, iż wraz z uzyskaniem przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej nastąpił wzrost liczby migracji związanych z możliwościami podjęcia pracy poza granicami kraju. Z pewnością przyczyniło się do tego otwarcie rynków pracy oraz zniesienie barier związanych z rozwojem rynku lotniczego przewoźników niskokosztowych. Zgodnie z szacunkami, w 2009 r. poza granicami Polski przebywało czasowo ok. 1870 tys. Polaków, w tym 1635 tys.

osób w Europie. Wśród nich zdecydowana większość, ok. 1570 tys. osób, znajdowała się w krajach członkowskich Unii. Porównując rozmiary migracji zagranicznych Polaków w okresie przed i po uzyskaniu członkostwa, można dostrzec zmiany w strukturze krajów, które cieszą się wśród migrantów największą popularnością (zob. tab. 2 i 3).

Tabela 3. Skumulowany poziom migracji polskiej w wybranych krajach Europy Zachodniej i Środkowej w latach 1998-2004 (w tys. osób)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Belgia	6,3	6,7	6,9	8,9	10,4	11,6	14,0
Czechy	22,2	18,3	17,1	16,5	16,0	15,8	16,3
Dania	5,5	5,6	5,5	5,7	5,7	5,9	6,4
Niemcy	283,6	291,7	301,4	310,4	317,6	326,9	292,1
Węgry	4,4	4,1	2,3	2,2	1,9	2,2	2,2
Włochy	23,3	29,5	30,4	32,9	35,0	64,9	70,0 ^b
Niderlandy	5,9	5,6	5,9	6,3	6,9	7,4	11,0
Norwegia	2,1	2,0	2,0	2,2	2,6	2,7	3,9
Słowacja	2,9	2,6	2,4	2,4	2,4	2,4	2,5
Szwecja	15,9	16,3	16,7	15,5	13,9	13,4	14,7
Wielka Brytania	–	–	–	34,0	24,0	34,0	48,0
Łącznie ^a	388,6	398,8	407,5	454,6	450,3	501,4	507,0

^a – zawiera szacunek polskiej populacji emigrantów w Austrii ; ^b – wielkość szacunkowa

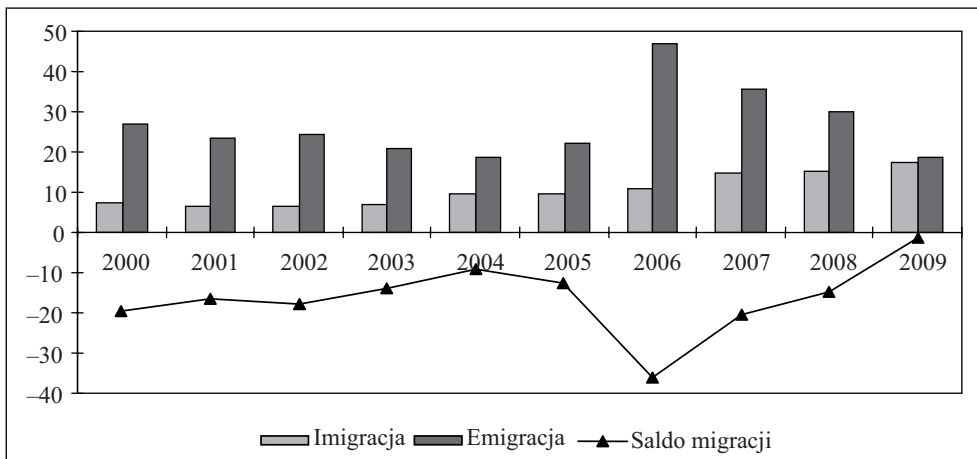
Źródło: OECD, *International Migration Outlook*, SOPEMI Edition 2006, OECD, Paris 2006.

Wśród krajów docelowej emigracji przed 1 maja 2004 r. zdecydowanie pod względem skali zjawiska wyróżniały się Niemcy i Włochy, natomiast w okresie późniejszym do Niemiec dołączyła Wielka Brytania oraz Irlandia. Zgodnie z szacunkami, w 2007 r. w Wielkiej Brytanii przebywało 690 tys. Polaków, w Niemczech 490 tys., a w Irlandii ok. 200 tys. Z danych z lat 2008-2009 wynika, że strumień migracyjny wyraźnie się zmniejszył: w 2009 r. poza granicami Polski znajdowało się o 340 tys. emigrantów mniej niż w 2008 r., a w samych krajach członkowskich liczba ta zmniejszyła się o 250 tys. w stosunku do 2008 r. Głównym źródłem mniejszego zainteresowania wyjazdami za granicę był kryzys gospodarczy, który – poprzez pogorszenie sytuacji na rynkach pracy w państwach członkowskich – ograniczył atrakcyjność emigracji.

Mimo spadku, liczba polskich emigrantów w krajach UE w 2009 r. była znacznie większa niż w początkowym okresie naszego członkostwa. Należy również podkreślić, że według szacunków ok. 3/4 czasowych emigrantów z Polski (ok. 1400 tys.) przebywa za granicą co najmniej 12 miesięcy. Ponadto zdecydowana większość

z nich wyemigrowała w związku z pracą, aczkolwiek wraz z upływem czasu zwiększa się odsetek członków rodzin emigrantów (małżonkowie, dzieci), pozostających na ich utrzymaniu. Osoby, które wyjechały w okresie od maja 2004 r. do końca 2009 r., w 80-90% przypadków pracowały za granicą lub poszukiwały pracy¹⁷. Czynnikiem decydującymi o kierunkach przepływów siły roboczej z Polski były m.in. decyzja kraju przyjmującego o liberalizacji dostępu do rynku pracy lub jej brak, popyt na pracę imigrantów, istnienie sieci migracyjnych. Na tle zwiększonej emigracji zwraca uwagę niższa skala imigracji do Polski, zarówno powracających z zagranicy Polaków, jak i osiedlających się w Polsce cudzoziemców. Mimo że rok 2009 – według dostępnych danych – przyniósł znaczne zwiększenie skali napływów na pobyt stały do Polski, ogólnie jednak od wielu dekad utrzymuje się ujemne saldo migracji, a ostatnie lata stanowią potwierdzenie tej tendencji (rys. 1).

Rys. 1. Migracje zagraniczne na pobyt stały w latach 2000-2007 (w tys. osób)

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych z Roczników Demograficznych z odpowiednich lat.

W latach 2000-2005 zaobserwowano wzrost imigracji do Polski na pobyt stały. Po lekkim spadku w latach 2001 i 2002, kiedy liczba przyjazdów z zagranicy kształtowała się na poziomie 6,6 tys. osób, w następnych trzech latach nastąpił wzrost. Nasilenie imigracji przypadło na rok 2009 – skala imigracji była wówczas najwyższa od początku transformacji. Głównymi krajami poprzedniego zamieszkania były Niemcy, Stany Zjednoczone, Ukraina i Wielka Brytania; wśród imigrantów przeważali powracający Polacy. Z jednej strony występował napływ z krajów UE, z drugiej z państw byłego Związku Radzieckiego.

¹⁷ Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji..., s. 4.

Na szczególną uwagę zasługuje Wielka Brytania, do której w ostatnich czterech latach wyemigrowało najwięcej Polaków. W latach 2008-2009 zarejestrowano również największy napływ imigrantów z tego kraju (tab. 4).

Tabela 4. Imigracja do Polski na pobyt stały według wybranych krajów w latach 2004-2009 (stan na koniec roku)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Niemcy	3 838	3 965	4 211	4 952	3 174	3 175
Ukraina	14 976	12 914	10 879	11 534	776	609
Wielka Brytania	1 040	919	953	1 230	4 365	5 408
Francja	1 181	1 252	1 252	1 347	331	326
Białoruś	3 452	3 308	3 154	3 364	222	212
Wietnam	2 026	1 677	1 641	1 795	53	117
Kazachstan	463	494	352	296	77	78
USA	1 371	1 313	1 366	1 491	1 854	1 825

Źródło: GUS.

Zwiększony napływ odnotowano również z Niemiec oraz Stanów Zjednoczonych. Równocześnie wystąpiło zmniejszenie napływu z Białorusi i Ukrainy. Analizując kwestie napływu cudzoziemców na polski rynek pracy, należy mieć na uwadze fakt, iż obok legalnej imigracji zarobkowej (posiadanie wizy upoważniającej do podjęcia pracy) występuje również imigracja nielegalna¹⁸. Szacunki dotyczące nielegalnej imigracji zarobkowej wahają się od 50 tys. do nawet 500 tys. osób. Zdecydowana większość z nich pozostaje w Polsce przez 3 miesiące, a następnie wraca do swego kraju¹⁹. Warto dodać, że w przypadku zatrudnienia obcej siły roboczej na polskim rynku pracy cudzoziemcy odgrywają raczej rolę komplementarną aniżeli substytucyjną – nie wypierają Polaków z rynku pracy, lecz przyjmują oferty, którymi często nie są zainteresowani rodzimi pracownicy.

4. Ekonomiczne i społeczne konsekwencje migracji zagranicznych dla Polski

Widoczny wzrost zainteresowania zjawiskiem migracji zagranicznych w ostatniej dekadzie w Polsce wynika ze skali zjawiska oraz bieżących i potencjalnych jego konsekwencji dla funkcjonowania gospodarki i społeczeństwa. Nie ulega wątpliwości, że mobilność siły roboczej jest czynnikiem sprzyjającym rozwojowi eko-

¹⁸ W opinii ekspertów istnieją liczne przesłanki sprzyjające nielegalnemu zatrudnianiu cudzoziemców w Polsce, m.in. regulacje prawne i procedury administracyjne.

¹⁹ B. Sakson, *Migracje zagraniczne*, [w:] *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2007*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2008.

nomicznemu, jednakże rozkład korzyści i kosztów jest nierównomierny z punktu widzenia kraju pochodzenia oraz kraju przyjmującego. W debacie na temat wpływu migracji na sytuację ekonomiczną państw przyjmujących na ogół zakłada się dwie optyki: z jednej strony bada się wpływ makroekonomiczny, przejawiający się we wzroście gospodarczym, wahaniami inflacji, wpływie na poziom bezrobocia oraz stabilności gospodarczej i konkurencyjności gospodarki; z drugiej – analizie poddawane są efekty mikroekonomiczne, takie jak: wpływ na likwidację/pojawianie się luk na rynku pracy, wahania w zakresie wynagrodzeń pracowników rodzimych, konkurencyjność poszczególnych branż czy zmiany w zakresie wydatków społecznych. Z raportu Centre for European wynika, że liberalizacja rynków pracy oddziaływała pozytywnie na gospodarkę krajów przyjmujących. Jak dowodzi Komisja Europejska, duża mobilność pracowników z nowych państw członkowskich, w tym m.in. Polaków, ma pozytywne skutki dla rynków pracy państw przyjmujących, ponieważ prowadzi do wypełnienia braków w sile roboczej w określonych dziedzinach²⁰.

Dla państw bogatszych imigracja stanowi źródło taniej siły roboczej, której nie trzeba kształcić, szkolić, motywować do pracy. Praca imigrantów jest opłacalna dla krajowych budżetów – wpływy z tytułu zatrudnienia imigrantów są wyższe niż potencjalne wydatki. Ponadto imigranci, zapełniając lukę zatrudnieniową, przyczyniają się równocześnie do złagodzenia problemu starzejących się społeczeństw, pozwalając zachować mieszkańcom kraju przyjmującego wysoki poziom zabezpieczenia społecznego. Koszty, jakie ponoszą kraje przyjmujące, dotyczą głównie adaptacji imigrantów w społeczeństwie oraz ich zabezpieczenia w sytuacji braku zatrudnienia. Odmiennie kształtują korzyści i koszty w przypadku kraju pochodzenia i kraju emigracji (zob. tab. 5).

Tabela 5. Korzyści i koszty emigracji

Korzyści	Koszty
Wzrost dochodów gospodarstw domowych	Zaburzenie struktury demograficznej
Poprawa sytuacji na rynku pracy	Zagrożenie dla wypłacalności systemu emerytalnego
Wzrost wpływów z transferów zagranicznych	Utrata dobrze wykształconej, mobilnej siły roboczej
Nowe umiejętności i kwalifikacje emigrantów	Wydatki na edukację emigrantów
Inwestowanie w kraju zarobionych oszczędności	Trudności z zatrudnieniem fachowców

Źródło: B. Kłos, *Migracje zarobkowe Polaków do krajów Unii Europejskiej*, Biuro Analiz Sejmowych „Infos” 2006, nr 2, s. 4.

²⁰ J. Wiśniewski, *Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków po 1 maja 2004 r.*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2006, s. 27.

Polska od wielu lat jest krajem emigracji netto, w związku z czym nasilenie odpływu siły roboczej budzi szczególne zainteresowanie. Wśród konsekwencji towarzyszących zwiększonej emigracji często wymienia się poprawę sytuacji na rynku pracy. Migracja zarobkowa stała się ucieczką od bezrobocia w ujęciu jednostkowym, a w perspektywie makroekonomicznej wpłynęła na obniżenie wskaźników bezrobocia. Jej pozytywne oddziaływanie na poziom bezrobocia widać zwłaszcza w regionach peryferyjnych, gdzie wskaźniki te są wyższe. Migracji zarobkowej przypisuje się bezpośrednio efekt zmniejszenia bezrobocia („eksportowania bezrobocia”) i pośrednio zwiększenia zatrudnienia dzięki zakładanemu efektowi mnożnikowemu związanemu ze wzrostem konsumpcji²¹. Trzeba jednak pamiętać o tym, że okres poakcesyjny to nie tylko faza masowej emigracji, ale również czas dobrej koniunktury gospodarczej w wielu sektorach, co skutkowało większym popytem na pracę. Ponadto wzrost liczby wolnych miejsc pracy może wynikać nie tyle z odpływu pracowników za granicę, ile z dezaktywizacji zawodowej społeczeństwa polskiego²².

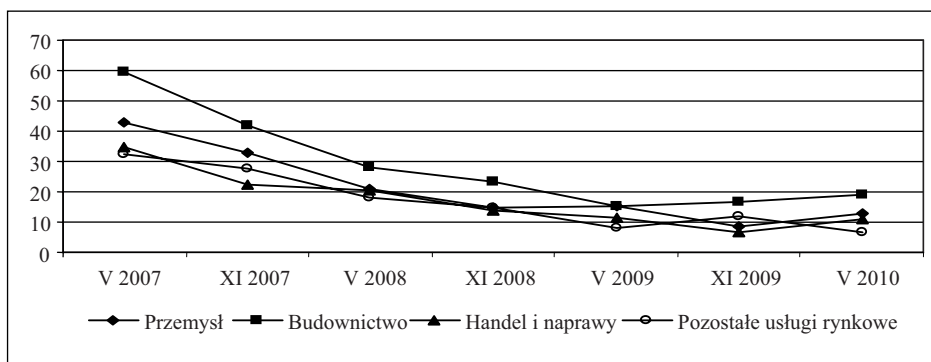
W przypadku wpływu migracji na procesy rynku pracy potencjalną konsekwencją, jaka może się pojawić – obok możliwości rozładowania nierównowagi między podażą pracy i popytem na pracę w kraju wysyłającym – jest utrata zasobów pracy zarówno w ujęciu ilościowym, jak i jakościowym. Początkowy odpływ siły roboczej w latach 2004-2006 spowodował określone niedobory pracy (dotyczyło to głównie branż budowlanej i stoczniowej); pojawiły się również problemy z rekrutacją pracowników sezonowych (np. w ogrodnictwie i turystyce). Z panelowych badań opinii pracodawców i bezrobotnych wynika, że od połowy 2007 r. zmniejsza się odsetek pracodawców, którzy uważają, że przyczyną rezygnacji z pracy części pracowników są wyjazdy zarobkowe za granicę. Dla porównania, w maju 2007 r. migracje jako przyczynę trudności w znalezieniu odpowiednich pracowników wskazywało 16,4% pracodawców, 3 lata później już tylko 1,3%. Migracje zarobkowe jako przyczyna rezygnacji z pracy były najczęściej wskazywane przez pracodawców reprezentujących budownictwo (zob. rys. 2).

Duża część analiz dotyczących polskiej emigracji koncentruje się na odpływie pracowników wysoko wykwalifikowanych. Od końca lat 90. można zauważyć relatywnie większą skłonność do wyjazdów zagranicznych osób z wyższym wykształceniem. Jest to w pewnym zakresie odzwierciedlenie naturalnych procesów ekonomicznych i społecznych, wynikających m.in. z postępującej globalizacji²³. Niemniej jednak rozpatrując odpływ tej kategorii pracowników z perspektywy kraju wysyła-

²¹ *Wpływ emigracji zarobkowej...*, s. 26.

²² P. Kaczmarczyk, W. Okólski, *Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczenia bezrobocia*, Ośrodek Badań nad Migracjami Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008, s. 112.

²³ Współcześnie migracje osób wysoko wykwalifikowanych prezentowane są w negatywnym ujęciu tzw. drenażu mózgow. Jednak z uwagi na to, że mobilność tej grupy pracowników jest naturalnym zjawiskiem w dzisiejszej rzeczywistości gospodarczej, coraz częściej zaczyna się używać alternatywnych określeń „cyrkulacja mózgow” czy też „wymiana mózgow”.

Rys. 2. Migracje zarobkowe jako przyczyny odejścia pracowników z własnej inicjatywy według sekcji (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Gomuła et al., *Rynek pracy w Polsce. Wynagrodzenia, produktywność pracy i migracje w maju 2010 r. na tle panelowych badań opinii pracodawców i bezrobotnych w latach 2006-2009*, Narodowy Bank Polski, „Materiały i Studia” 2010, nr 250, s. 47.

jącego, wspomina się o utracie specjalistów, fachowców, co powoduje, że gospodarka nie odzyskuje nakładów poniesionych na ich edukację. Dodatkowo pojawia się ryzyko marnotrawienia kompetencji (*brain waste*) absolwentów wyższych uczelni, którzy napotykając barierę zatrudnienia w Polsce, decydują się na podjęcie jakiegokolwiek pracy za granicą. W konsekwencji osoby, które uzyskały stosunkowo wysokie wykształcenie w Polsce, są narażone na stopniową utratę kompetencji i pogorszenie swoich szans na rynku pracy zarówno rodzimym, jak i kraju przyjmującego²⁴.

Kwestia odpływu osób o wysokich kompetencjach budzi wiele kontrowersji. Z jednej strony podkreśla się, że konsekwencją tego procesu może być ograniczenie dynamiki wzrostu gospodarczego krajów słabiej rozwiniętych – kraje te ponoszą koszty kształcenia osób, które później wykorzystują swoje możliwości, przyczyniając się do wzrostu dobrobytu w krajach wysoko rozwiniętych. Z drugiej strony, analiza sytuacji na rynkach pracy krajów wysyłających ujawnia, że często wyjazdy za granicę stanowią rodzaj odpływu nadwyżki kapitału ludzkiego, który i tak nie ma szansy spożytkowania w krajach wysyłających. Równocześnie jednak zmniejszająca się podaż pracy na skutek odpływu części pracowników może spowodować nasilenie konkurencji pracodawców o pracowników. Z punktu widzenia osób, które nie decydują się na wyjazdy zagraniczne, jest to zjawisko korzystne, gdyż pracodawcy będą musieli podnosić płacę oraz inwestować w proces rekrutacji i szkoleń²⁵.

²⁴ P. Kaczmarczyk, J. Turowicz, *Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Biuletyn nr 3, Warszawa 2008, s. 7.

²⁵ P. Kaczmarczyk (red.), *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*, Ośrodek Badań nad Migracjami Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008, s. 212.

Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, wraz ze wzrostem liczby Polaków pracujących za granicą znacząco zwiększyła się wielkość środków przekazywanych do kraju z tytułu ich pracy. Mają one decydujące znaczenie dla postrzegania sytuacji finansowej gospodarstw domowych, gdyż zwiększają wielkość dochodu do dyspozycji. Transfery pieniężne emigrantów, tzw. *remittances*, wywierają pozytywny wpływ na gospodarkę kraju pochodzenia, gdyż ich wydatkowanie poprzez efekt mnożnikowy oddziałuje na funkcjonowanie lokalnych gospodarek i rynków pracy. Równocześnie dzięki tym środkom możliwe jest zmniejszenie skali ubóstwa gospodarstw domowych klasyfikowanych w najniższej grupie dochodowej. O tym jednak, jaka będzie skala efektów spowodowanych napływem dodatkowych funduszy z zagranicy, decyduje system ekonomiczno-społeczny kraju pochodzenia emigrantów. Migracje są jednym z elementów systemu ludnościowego i należy rozpatrywać je w szerszym kontekście demograficznym i społecznym. Odnotowywane w Polsce zmiany demograficzne – niska dynamika przyrostu naturalnego niegwarantująca prostej zastępowalności pokoleń oraz wydłużanie się przeciętnego dalszego trwania życia – przyczyniają się do zmiany wielkości i struktury demograficznej społeczeństwa. Emigracja pogłębia deformację struktury demograficznej, przyczynia się do starzenia się ludności oraz zmniejszenia jej liczebności. Z powodu ujemnego salda migracji na pobyt stały zmniejsza się liczba ludności Polski, zmienia się również struktura ludności według płci i wieku. Największe zagrożenie demograficzne wiąże się z tym, że emigrują osoby młode, w wieku 20-34 lat, które swoje plany prokreacyjne realizują za granicą. Na zakończenie rozważań na temat konsekwencji migracji należy wspomnieć o jej społecznym wymiarze. Migracja przyczynia się do poprawy standardu życia migranckich gospodarstw domowych w Polsce, równocześnie jednak niesie negatywne skutki społeczne w postaci rozdzielenia rodzin i pozbawienia dzieci opieki ze strony rodziców.

5. Zakończenie

Emigracja zarobkowa Polaków po 2004 r. zmieniła oblicze rzeczywistości społeczno-gospodarczej. Fakt, iż emigrują głównie osoby młode i coraz lepiej wykształcone, może budzić niepokój, gdyż oznacza utratę potencjału ekonomicznego i demograficznego, co z kolei może wywołać daleko idące skutki dla polskiego systemu zabezpieczenia społecznego, a zwłaszcza systemu emerytalnego. Rosnące wskaźniki obciążenia demograficznego w dłuższym okresie zwiększają bowiem okoloopodatkowe koszty pracy (wyższe składki na ubezpieczenie społeczne) oraz podwyższają ryzyko wykluczenia osób w wieku podeszłym ze względu na niskie świadczenia emerytalne.

Zjawisko to ukazało przede wszystkim nieefektywność polskiego rynku pracy. Zwiększona emigracja nie wymusiła pożądanych dostosowań, nie nastąpił wyraźny wzrost aktywności zawodowej ani też przepływ między sektorami ekonomicznymi czy jednostkami terytorialnymi. Jeśli ta „ucieczka” z rynku pracy w Polsce będzie

się nasilała, z pewnością spowoduje konieczność prowadzenia łagodniejszej polityki migracyjnej. Można jedynie mieć nadzieję, że zwiększona międzynarodowa mobilność Polaków stanie się czynnikiem wymuszającym zmiany sposobów funkcjonowania gospodarki i systemu zabezpieczenia społecznego, czyniąc polski rynek pracy bardziej atrakcyjnym.

Literatura

- Golinowska S., *Teorie migracji a debata o swobodzie przepływu pracowników w rozszerzonej Unii Europejskiej*, „Problemy polityki społecznej. Studia i dyskusje” 2001, nr 3.
- Gomuła W., Gucwa A., Nalepa W., Opiola Z., *Rynek pracy w Polsce. Wynagrodzenia, produktywność pracy i migracje w maju 2010 r. na tle panelowych badań opinii pracodawców i bezrobotnych w latach 2006-2009*, Narodowy Bank Polski, „Materiały i Studia” 2010, nr 250.
- Górny A., Kaczmarczyk P., *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*, Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, „Prace Migracyjne” nr 49, Warszawa 2003.
- Górny A., Stola D., *Akumulacja i wykorzystanie migracyjnego kapitału społecznego*, [w:] E. Jaźwińska, M. Okólski (red.), *Ludzie na huśtawce: migracje między peryferiami Polski i Zachodu*, Wydawnictwo „Scholar”, Warszawa 2001.
- Hoffman-Novotny H.J., *A sociological approach toward a general theory of migration*, [w:] M.M. Kritz, Ch.B. Keely, S.M. Tomasi (red.), *Global Trends in Migration. Theory and Research on International Population Movements*, The Center of Migration Studies, New York 1981.
- Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2009*, Departament Badań Demograficznych GUS, Warszawa 2010.
- Kaczmarczyk P. (red.), *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*, Ośrodek Badań nad Migracjami Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.
- Kaczmarczyk P., Okólski W., *Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczenia bezrobocia*, Ośrodek Badań nad Migracjami Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.
- Kaczmarczyk P., Turowicz J., *Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Biuletyn nr 3, Warszawa 2008.
- Kłós B., *Migracje zarobkowe Polaków do krajów Unii Europejskiej*, Biuro Analiz Sejmowych „Infos” 2006, nr 2.
- Korbutowicz T., Misińska M., *Podstawowe problemy migracji siły roboczej do krajów Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1987, t. XXII.
- Mangalam J.J., *Some Guidelines Toward a Theory of Migration*, Secondo World Congress of Rural Sociology 1968.
- Massey D.S., Arango G., Hugo A., Kouaouci A., Pellegrini A., Taylor J.E., *Word in Motion. Understanding International Migration at the End of the Millenium*, Clarendon Press, Cambridge 1998.
- Migration and Remittances. Easter Europe and the former Soviet Union*, Washington Bank Światowy 2006.
- OECD, *International Migration Outlook*, SOPEMI Edition 2006, OECD, Paris 2006.
- Okólski M., *Najnowsze migracje z Polski – mity i fakty*, [w:] *Migracja zarobkowa z Polski do krajów Unii Europejskiej – wyzwania dla państwa*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2007.
- Sakson B., *Migracje zagraniczne*, [w:] *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2007*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2008.

Wiśniewski J., *Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków po 1 maja 2004 r.*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2006.

Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski, Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa 2007.

THE INFLUENCE OF INTERNATIONAL MIGRATION OF LABOUR FORCE ON THE POLISH LABOUR MARKET

Summary: The main purpose of the study is an identification of current migration trends observed in Poland and the analysis of impact of migration trends on the Polish labour market. The first part of the article shows determinants of migration and the scale of this phenomenon after May 1, 2004. International migration can generate substantial advantages for migrants, their countries of origin and the countries to which they migrate. Some of these migrations are presented in the article. Apart from the benefits of migration, the paper characterizes costs accompanying the mobility of Poles.

Key words: international migration, labour market, benefits, costs.